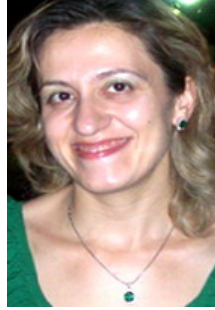

MEVLEVİLERİN YÖNETİMLE İLİŞKİLERİ

Nilgün Açıık Önkaş*

ÖZET

Halktan ve aydın kesimden büyük ilgi gören Mevlevîler, sultanlar ve devlet yöneticileri tarafından da benimsenmiş bir topluluktur. Padişahlar, Mevlevîleri daima kendilerine manen destek olacak bir konumda görmüşlerdir. Mevlevîlikte şeyhlerle devlet başkanı ve yöneticiler arasında, diğer tarikatlardan daha fazla, iyi ilişkiler vardır.

Osmanlı devletini başarı ile yöneten padişahlar, siyasî, askerî, idarî alanlarda elde edilen başarılarıdaki devamlılığı sürdürmek için, ilim, kültür ve sanat hayatının gelişmesi gerektiğinin farkındadırlar ve bu çerçevede ilim ve sanat çevresinden destek ve himayelerini esirgememişlerdir. Bu sebeple her biri birer eğitim kurumu olan Mevlevîhanelere ayrı bir hassasiyet göstermişlerdir. Tarihi süreç içerisinde bakıldığında Mevlevîhaneler, kültür ve sanat alanındaki faaliyetleriyle birer okul niteliğinde idiler. Pek çok sanatkâr yetiştiren, toplumu bilinçlendirip ihya eden güzel sanatların bir şubesi kabul edilebilecek bu kurumları yöneticilerin görmezden gelmesi imkansızdı. Bu açıdan bakıldığında Osmanlı ilim, kültür-sanat hayatındaki seviye ve kalitenin, devleti yöneten padişahların bu tür çalışmalara verdiği önemle, dolayısıyla ülkenin gelişmesi ve istikrarı ile doğrudan ilgili olduğu görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Mevlevîler, padişahlar, politik ilişkiler, sanat ve kültür, mevlevîhaneler

The Relationships of Mawlawism with Government

ABSTRACT

As the members of a community, Mawlawis who were much interested in people and intellectuals were also embraced by sultans and state governors. Sultans considered that Mawlawis would always support them inwardly. There were more good relations in Mawlawism between the head of state and sheikhs as per the other orders.

The sultans who successfully governed Ottoman Empire were aware of the necessity in the development of the life of science, culture and art to sustain the success gained in the political, military and administrative areas, so they did not spare any support and protection on the society of science and art within this frame. For this reason, they showed a special

* Yrd. Doç. Dr. Muğla Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, nilgunacik@gmail.com

sensitivity to Mawlawi houses that each was an education institution. As it was examined within a historical process, Mawlawi houses were schools where in culture and art studied. It was impossible for the governors to ignore such kind of institutions which could be considered as the branches of fine arts in reviving the society and making it conscious about life. According to this aspect, it was comprehended that the level and quality of Ottoman science, culture and art were directly related with the importance given by sultans who governed the state to such activities and thereby the development and the stability of the country.

Key Words: Mawlawis, sultans, political relations, art and culture, mawlawi houses

Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin yetiştiği coğrafya ve yaşadığı on üçüncü yüzyıl, hem İslâm dünyası hem de Anadolu Selçukluları için sarsıntı ve çöküntü çağıdır. Bu yüzyılda Moğol saldırıları, kardeş kavgaları, entrikalar ile devlet gücü sarsılmış; ortaya çıkan Babaî ayaklanmaları sonucunda bir çok bilgin, şâir ve mutasavvıf Anadolu'ya gelip yerleşmiş ve çeşitli tarikatların kurulup yayılmasına sebep olmuşlardır. Çağın, siyasal ve toplumsal bakımdan karışık olmasına karşılık, bu coğrafyada Mevlânâ'nın hoşgörüyü dayanan söz ve düşüncelerinin yayılması, onun geniş halk topluluklarınca benimsenmesine, on beşinci yüzyılda bütün âdâb ve erkânıyla kurulacak olan Mevlevîliğin doğmasına vesile olmuştur.

Mevlânâ, manevî kişiliği ile halkın her zaman başvurduğu ve Moğol yöneticilerinin de sevip saydığı bir pîr olarak tanınmıştır. Moğol yöneticileri içinde özellikle Pervâne Süleyman Mevlânâ'yı sık sık ziyaret etmiş, onun sohbetlerine katılmış, kendi mekânında Mevlânâ'yı ağırlamış, Mevlânâ'nın katıldığı sema törenleri ve ziyafetler tertip etmiştir. Bu sırada da, Mevlânâ ve dervişlerine ihsanda bulunmuştur (Kayaoğlu, 1986: 163). Mevlânâ'nın Fihî Mâ-Fih adlı eserini Pervâne'ye ithaf etmiş olması da aralarındaki samimiyetin derecesini göstermektedir. Pervâne adını Muiniddin Süleyman'a Mevlânâ vermiştir. Ayrıca, Selçuklu sultanlarından II. İzzeddin Keykavus (1245-1257), IV.Rükneddin Kılıç Arslan (1257-1266) gibi devrin sultanları, emirleri, vezirleri de, Mevlânâ'nın sema meclislerinde bulunmuşlardır (Firuzanfer, 1963: 183-184).

Anadolu'daki Moğol hakimiyeti sırasında başlayan ve önce Karamanoğulları, daha sonra da Osmanlılar döneminde resmî nitelik kazandığı bilinen Mevlevîliğin, aynı zamanda Anadolu'nun uç mıntıklarında kurulan Türkmen beylikleri üzerinde de tesiri olmuştur (Emecen, 2001: 133). Ayrıca Saruhanoğulları Beyliği'nde oldukça etkili olan Mevlevî tarikatı; zaman geçtikçe daha güçlü bir konuma ulaşmıştır. Örneğin; Mevlânâ'nın torunu Ulu Ârif Çelebi, sürekli yaptığı seyahatlerle Eşrefoğulları, Germiyanoğulları, Mentешеoğulları, Aydınöğulları Beylikleri'nde Mevlevîliği tanıtmış ve bu seyahatlerde Aydınöğulları'ndan Şecâe'ddin İnanç Bey, İlyas ve Mehmed Bey, Mentешеoğullarından Mesud Bey, Eşrefoğullarından Mehmed Bey ve Germiyanoğulları'ndan Yakup Bey'le çok iyi ilişkiler kurmuştur. Bu beylerin huzurunda düzenlenen sema törenleri, tarikatta pek çok kişinin toplanmasına sebep olmuş; böylece bu beyliklerin hâkimiyet alanlarında Mevlevîhaneler açılmıştır (Eflâkî, 1964: 1/ 158-269; Gölpınarlı, 1983: 73-75; Ilgar, 1992: 2).

Ayrıca Germiyanoğlu Süleyman Şah, Mevlânâ'nın torunu, Sultan Veled'in kızı Mutahhara Hatunla evlenmiş, bu evlilikten dünyaya gelen kızı Devlet Hatun da 1378 yılında Yıldırım Bayezid ile evlendirilmiştir (Sakıb Dede, 1283: 524). Böylece Mevlevîlerle Osmanlı ailesi arasında bir akrabalık da oluşmuştur.

Mevlana takipçilerinden Sultan Divanî de Ulu Ârif Çelebi gibi, yönetimle iyi ilişkiler kurmuş, Konya, Bağdat, Necef, Kerbelâ, Horasan, Mısır, Kütahya, Bursa, Denizli, İstanbul gibi pek çok yere seyahat etmiş; Halep, Burdur, Eğridir, Sandıklı, Kahire, Kudüs, Şam, Cezayir, Sakız, Midilli Mevlevîhanelerini kurdurmuştur. Mevlevîliğin köylere kadar yayılmasının sebeplerinden en önemlisi, Mevlevî şeyhlerinin halkla kaynaşmış olmasıdır (Gölpınarlı, 1983: 246-247).

On beş ve on altıncı yüzyıllarda Anadolu'da ve bilhassa Rumeli'de kaynaşan Şî-Batınî cereyan ortaya çıktığında Sultan Divânî, Yusuf-ı Sineçâk ve Şâhidî gibi Mevlevîler, halkı irşada başlamıştır. Bu sayede Osmanlılar, Mevlevîleri tanımışlardır (Gölpınarlı, 1983: 269).

Osmanlı merkezî yönetiminin, Mevlevîlikle ilk teması, II. Murad (1421-1451) dönemine rastlar. Bu döneme kadar geçen zamanda Mevlevîlik, Anadolu'da önemli bir güce ve saygınlığa erişmiştir. Osmanlı tarihinde ilk defa II. Murad, Edirne'de tam teşekküllü bir Mevlevîhane açtırmıştır (İnalçık, 1973: 201). 1426 yılında II. Murad'ın bu büyük Mevlevîhane'yi açmasıyla Mevlevîlik resmen, Osmanlı merkezî yönetiminin desteğini almıştır (Tanrıkorur, 2000: 62).

II. Murad (1403-1451), sanatçı ve bilim adamlarına gösterdiği yakın ilgi ile tanınmıştır. Onun bu ilgisi sayesinde, sanatta önemli gelişmeler olmuş; Arapça ve Farsça'dan çok sayıda eser tercüme edilmiştir. Çevresindeki edebî muhitte, içinde Mevlevî şâirlerin de bulunduğu, pek çok şâir yer almıştır (İsen, 1997: 43).

II. Murad'dan sonra Fatih Sultan Mehmed (1451-1481), Osmanlı sultanları içinde bilim ve sanata imkan sağlayan padişahlar arasında en dikkati çekenlerden biridir. Onun devrinde, bilim, hat ve şiir alanında gözle görülür gelişmeler olmuş ve İstanbul'da onun oluşturduğu edebî muhitte 185 şâir bulunmuştur (İsen, 1997: 44).

Fatih'in İstanbul'u fethetmesinin hemen ardından bu şehirde açtığı ilk tarikat dergâhı, Mevlevî dergâhı olmuştur. Gölpınarlı bu olayı 'Kalenderhane zaviyesi, tam manasıyla bir Mevlevî dergâhı olarak açılmıştır ve böylece fetihten sonra İstanbul'da ilk kurulan Mevlevîhane budur' sözleriyle aktarmaktadır. Ayrıca, Fatih Sultan Mehmed çok sayıda şâiri maaşa bağlamıştır. Bu şâirler içinde, Mevlevî şâirler de yer almıştır. Fatih'ten sonra tahta çıkan oğlu II. Bayezid de babasının devrinde hız kazanan bilim, sanat, düşünce hareketlerini devam ettirmiş, döneminde 30 kadar şâir, devletten maaş almıştır (İsen, 1997: 44).

II. Bayezid (1481-1512) devrinden itibaren Mevlevîler, Osmanlı sultanları ve diğer devlet adamlarından büyük ilgi görmüş; Mevlevîlik on altıncı asırdan itibaren, aydın kesimde yayılmaya ve köylerden kasabalara, kasabalardan şehirlere çekilmeğe başlamıştır (Gölpınarlı, 1983: 247). Bu dönemlerde Mevlevîlik, padişahların da ilgisini çekmiş, onların ihsanlarına nail olmuştur. Örneğin, II. Bayezid'in sülûflüğe eğilimli kişiliği, Mevlânâ'ya saygısı, Konya'daki türbede bir hayli tamirat yaptırmasına sebep olmuştur. Ayrıca II. Bayezid'in Konya'da Çelebilik makamında bulunan Hüsrev Çelebi'ye muhabbeti, pek çok devlet ricalinin Mevlevîliğe intisap etmesine sebep olmuştur (İnalçık, 1973: 201). II. Bayezid dönemi, Mevlevîliğin İstanbul'un gündelik hayatında tam manasıyla kurumlaştığı ve ilk tekke sayılan Galata Mevlevîhanesi'nin faaliyete geçtiği zamandır (Işın, 1994: 424).

Yavuz Sultan Selim de (1512-1520), Mevlânâ Dergâhı'na su getirip, şadırvan yaptırmış ve burayı vakıflarla zenginleştirmiştir. Yavuz Sultan Selim İran seferine giderken, Konya'ya gelmiş ve burada Mevlânâ türbesi şeyhinden bu sefer hakkında fikrini sormuştur. Şeyh, Osmanlı ordusunun galibiyetini haber vermiştir (Kayaoğlu, 2002: 38).

Osmanlı devletini başarı ile yöneten padişahlar siyasî, askerî, idarî vb. pek çok alanda elde edilen başarılarıdaki sürekliliğin, devletin gücünün, çok iyi yetişmiş bilgili kişilerin, yani

bürokratların devlet kadrolarında görev almalarıyla; ilim, kültür ve sanat hayatının ise bilginler ve sanatkarlarla gelişip artacağını görmüşler; bu yüzden, ilim ve sanat ehlinde destek ve himayelerini esirgememişlerdir. Bu açıdan bakıldığında Osmanlı ilim, kültür ve sanat hayatındaki seviye ve kalitenin, devleti yöneten padişahın bu tür çalışmalara verdiği önemle dolayısıyla ülkenin gelişmesi ve istikrarı ile doğrudan ilgili olduğu görülmektedir (Öztürk, 2000: 49-50). Örneğin, Yavuz Sultan Selim (1470-1520) yönetime geçince devlet idaresini düzenlediği gibi Tebriz'in fethini müteakip Acem ülkesindeki sanatçıları da İstanbul'a getirterek Osmanlı bilim ve sanatına işlerlik kazandırmaya çalışmıştır (İsen, 1997: 43).

Bu padişahlardan başka, Şehzâde Cem (1459-1495), Kanûnî Sultan Süleyman (1495-1566), II. Selim (1524-1574), III. Murad (1546-1595), III. Mehmed (1566-1603), IV. Murad (1612-1640), III. Selim (1761-1808) ve II. Mahmud (1785-1839) Mevlevîlere, ilim ve sanat faaliyetlerine önem veren diğer yöneticilerdir.

İstanbul'un gündelik hayatına giren ilk tarikatlardan olan Mevlevîlik bir devlet kurumunun yer değiştirmesine benzer bir şekilde, Konya'dan İstanbul'a taşınmış; idari merkez Konya'da kalmak şartıyla tarikat mensuplarının şehir hayatındaki faaliyetleri başlamıştır (Işın, 1994: 423).

Hemen bütün Osmanlı padişahlarının tahta ilk geçişlerinde yapılan tören Galata Mevlevîhanesi şeyhinin rehberliğinde gerçekleştirilmiştir. Sarayın düzenlediği bir törenle yeni padişahın beline, Galata Mevlevîhanesi şeyhi kılıç kuşatmış ve böylece o kişinin sultanlığı manen belirginleştirilmiştir.

1648-1687 yılları arasında tahtta bulunan IV. Mehmed (1642-1693)'in tahta çıkmasının Müftü Yeniçeri ağası Mevlevî Vezir Derviş Mehmed Paşa tarafından gerçekleştirilmesi, Mevlevîlerin bu dönemde sarayda önemli bir konumda bulduklarının bir göstergesidir. O zaman altı yaşında bir çocuk olan IV. Mehmed, tahta geçiş töreninde, vezire doğru ilerleyen alayda Mevlevî kıyafetleriyle yürümüştür. Ayrıca o dönemde pek çok rütbeli kişinin Mevlevîliğe mensup olduğu da bilinmektedir (Erdoğan, 1999: 126).

Yenikapı Mevlevîhanesi de kuruluşundan itibaren Konya'daki çelebîlik makamına bağlı bir merkez halinde gelişmiştir. Tarikatın bu merkezîyetçi niteliği bir bakıma Osmanlı saray yönetiminin basit bir modeline benzemektedir. Bu model, çelebîlik makamı dışında kan bağına dayalı şeyh ailelerinin oluşmasını önlemek ve böylece merkezîyetçi yapıyı zayıflatabilecek güç odaklarının ortaya çıkmasını engellemek amacıyla dayanmaktadır. Ayrıca İmparatorluk, mevlevîhaneler arasında atama usulünü esas alarak idari tasarrufu kendi elinde tutmayı amaçlamıştır. Bu yönetim modelinin erken dönem İstanbul Mevlevîliği üzerinde kültürel açıdan olumlu bir etkisi vardır. İmparatorluğun birbirinden farklı kültür coğrafyalarında kurulan mevlevîhanelerinden İstanbul'a yapılan şeyh atamaları aynı zamanda bu bölgelerin tasavvuf kültürlerini de şehir hayatına taşımış ve Mevlevîlik diğer mistik kurumlara göre daha erken bir dönemde imparatorluk tarikatı olma özelliğini kazanmıştır (Işın, 1994: 425).

Konya çelebîleri hemen her dönemde, son yıllardaki küçük anlaşmazlıklar dışında sultanlarla çok iyi ilişkiler kurmuşlardır. II. Murad (1403-1451), Kanûnî Sultan Süleyman (1494-1566), III. Mehmed (1566-1603), I. Ahmed (1590-1617), III. Selim (1761-1808) ve Mehmed Reşad (1844-1918) gibi pek çok padişah döneminde olduğu gibi, Osmanlı sultanları Mevlevîliği ve Mevlevîleri benimsemiş ve korumuşlardır. Yönetimle olan bu iyi ilişkiler, Mevlânâ zamanında başlamış daha sonraki yüzyıllarda da artarak devam etmiştir. Anadolu'ya dışarıdan gelmiş olan sûfilerin siyasî iktidarın desteğini kazanma isteği Mevlânâ'da da vardı.

Bu sebeple Mevlânâ zamanın Selçuklu yöneticileriyle çok yakın münasebetler içinde olmuştur. Dolayısıyla devlet-tekke ilişkilerinin temelleri daha o zamanlarda atılmıştır (Ocak, 1996: 19).

On yedinci yüzyılda ise muhtelif şehirlerde vezirler, beyler tarafından Mevlevîhanelerin yaptırılması, Mevlevî tarikatının Osmanlı Devleti'nde ne kadar benimsendiğinin ve devlet adamlarının da buna ayak uydurduklarının bir göstergesidir (Gölpınarlı, 1983: 247-248). Bu benimseme ve yönetimin desteği sayesinde Mevlevîlik her asırda İmparatorluğun gelişmesine paralel bir gelişme göstermiştir. Sözü edilen gelişmede Mevlevîhanelerin kişilerin eğitildiği birer eğitim merkezi olmalarının; Mevlevî tarikatının şiir, musiki, sema üzerine kurulu bir tarikat olmasının da etkisi büyüktür. Bütün bu unsurlarla tarikat, çevresine yönetimden ve halktan pek çok kişi toplayan bir özelliğe sahiptir.

On yedinci yüzyıldan itibaren Mevlevîlik, devlet tarafından daha çok resmî himaye görmüş; bu yüzyıldan sonra köy Mevlevîhanelerine ve Mevlevî köylerine rastlanmaz olmuş ve artık, vezirler, padişahlar tarikata yakın ilgi göstermiş; bunlardan kimi Mevlevîliğe intisap etmiş, kimi de Mevlevî muhibbi olmuştur. Tarikata halktan intisap edenler varsa da daha ziyâde vezirler, beyzâdelere, hükümet ricâli, III. Selim (1761-1808), II. Mahmud (1785-1839), Abdülmecid (1823-1861) gibi padişahlar tarikata girmiştir. Bu yüzyılda Mevlevîhaneler tamir edilmiş, vakıfları çoğaltılmış, bir çok kişi Mevlevîliğe intisap etmiştir. Böylece Mevlevîlik daha çok tahsilli çevrede özellikle sanatkârlar, şâirler, musikişinaslar hatta her biri birer sanatkâr olan padişahlar arasında yayılmıştır (Kılıç, 1998: 228). Mevlânâ felsefesinin 14. yüzyılda kurumsallaşmasını tamamlaması ve arkasından 17. yüzyılda bir çeşit devlet kurumu haline gelmesiyle birlikte Mevlevîhanelerin merkezi yönetimle ilişkileri artmıştır. Görüldüğü üzere, bu ilişki sûfi alanla sınırlı kalmayıp siyasî sahada da kendisini göstermektedir (Köstüklü, 2005 : giriş).

III. Selim ve II. Mahmud ilim ve sanat faaliyetlerinde bilhassa dikkati çeken isimlerdir. Hem şâir hem de büyük bestekâr olan III. Selim, Galata Mevlevîhanesi'ne sık sık gidip buradaki sanat erbabı ile yakın ilişkiler içinde bulunmuştur. Ayrıca musikişinas ve şâirleri saray çevresine toplayarak bir sanat çevresi içinde yaşamış ve ilim ve sanata çok önem vermiştir. II. Mahmud devrinde musiki, III. Selim devrindeki parlaklığını muhafaza etmiştir. Galata, Yenikapı, Beşiktaş Mevlevîhanelerine devam eden III. Selim gibi, II. Mahmud da, ilim ve sanat erbabından desteğini esirgememiş, bu çevre içinde yaşamıştır. On dokuzuncu yüzyılın başlarında III. Selim'in kendisinin de bir neyzen, tanburî, bestekâr olması sebebiyle musiki büyük bir gelişme göstermiş; yine bu yüzyılın ortalarında II. Mahmud'un da desteğiyle musiki en parlak dönemine girmiş ve pek çok Mevlevî musikişinas yetişmiştir.

II. Mahmud gibi Sultan Abdülmecid (1839-1861) de, Mevlevî çevrelerinde takdir görmüş bir padişahtır. Abdülmecid Mevlevî tekkelerindeki Mesnevî öğretim sistemini yayma düşüncesiyle padişahlığının ilk yıllarında iki tane Darü'l-Mesnevî açtırmıştır. Abdülmecid, zaman zaman İstanbul'daki Mevlevî Dergâhlarını da ziyaret etmiştir (Küçük, 2000: 316).

II. Mahmud'un oğlu da hattat ve musikişinas bir padişah olup, ney üflemeye meraklı bir Mevlevî muhibbidir. Onun padişahlığı yıllarında tasavvuf çevrelerini yakından ilgilendiren en önemli gelişme Meclis-i Meşâyih'in kurulması olmuştur (Gündüz, 1983: 218).

1867 yılında Sultan Abdülaziz (1861-1876) Konya Mevlânâ Dergâhı'nın yıpranan bazı bölümlerini tamir ettirmiştir.

Islahat ve Tanzimat dönemlerinde menfî bir tavır takınmayan Mevlevîler, Bektaşîliğe karşı hükûmetçe daha çok tutulmuş olup bir denge oluşturmak için hemen bütün devlet büyükleri Mevlevî muhibbi olmuştur (Gölpınarlı, 1983: 271-272).

Ancak Osmanlı merkezî yönetimi ile Mevlevîler arasında bilhassa da Konya çelebileri arasındaki ilişkiler her zaman iyi olmamıştır. Örneğin; Ferruh Çelebi (1561-1601) zamanında Mevlevî tarikatı büyük bir sarsıntı geçirmiştir. Ferruh Çelebi'nin azledilmesiyle çelebilik makamı on sekiz yıl süreyle boş kalmış yerine oğlu I. Bostan Çelebi'nin geçmesiyle bu sıkıntılı dönem sona ermiştir. Akabinde I. Bostan Çelebi, İstanbul'a giderek I. Ahmed (1590-1617)'le görüşmüş ve padişahın gördüğü ihسانlarla dergâhın tevliyetini ve vakıflarını ihya ederek Konya'ya gelip çelebi makamına geçmiştir. Onun çelebiliği döneminde (1601-1630) oluşan bu canlanma ile Mevlevîlik, Mesnevî şârihi İsmail Ankaravî, Ahmed Cünûnî Dede gibi pek çok önemli Mevlevî büyüğü yetiştirmiştir (Tanrıkorur, 2000: 64).

Merkezî yönetim genel olarak, dergâhın yönetimine, çelebilerin tayin ve azillerine müdahale etmeyen tavrı ile gündeme gelmiştir. Ancak bazen, çelebiler arasında post kavgaları olduğunda veya vakıf gelirleri ile ilgili karışıklıklar bulunduğunda işleyişe müdahale etmek zorunda kalmışlardır. Örneğin; padişah II. Ahmed (1643-1659), hakkında pek çok şikâyet bulunan Bostan Çelebi'yi makamından alıp Kıbrıs'a sürmüş, dergâhın vakıflarından bazılarını da iptal ettirmiştir (Sakıp Dede, 1283: 183-192).

Merkezî yönetimle çelebilerin ilişkileri, gerek vakıf gelirleri yüzünden gerekse kendi aralarında çıkan anlaşmazlıklar yüzünden zaman zaman bozulmuştur. Konya çelebileri bazen özellikle de on sekizinci yüzyıldan sonra, merkezî yönetime karşı tavır almışlardır. Çelebiler bazen siyasete karışmışlar, evkaf yüzünden birbirleriyle uğraşmışlar; bu sebeple de görevlerinden uzaklaştırılmışlardır (Tanrıkorur, 2000: 60). On sekizinci yüzyıldan sonra, merkezî otoritenin zayıflamaya başlaması ile bazı Konya çelebileri manevî nüfûzlarına dayanarak diledikleri gibi davranışlar sergilemeye başlamışlardır. Örneğin, Nizâm-ı Cedid'i kuran III. Selim, Mevlevîliğe intisap etmiş bir padişah olmasına rağmen Konya'da şeyhlik yapan, Hacı Mehmed Çelebi fiilen III. Selim ve Nizâm-ı Cedid aleyhine çalışmıştır (Gölpınarlı, 1983: 171-173).

Ancak yine de bilhassa III. Selim devrinde, devletin her türlü işine karışan âdeti devlet içinde ayrı bir devlet haline gelen Yeniçerilere nazaran Mevlevîler, devlet işlerine karışmamış; genellikle tarafsız kalmış, bu davranışlarıyla yönetimin sevgi ve saygısını kazanmışlardır. Böylelikle yönetim, Mevlevîlere daha da yakınlaşmış, Mevlevî tekke ve zâviyelerini tamir ettirmiş, çelebi ve ailelerine maaş bağlatmıştır.

Mevlevî padişah Mehmed Reşad (1909-1918) döneminde ise, Yenikapı ve Bahariye Mevlevîhaneleri tamir ettirilip yeniden imar edilmiştir (Gölpınarlı, 1983: 273).

Tanzimat sonrası döneme ve Osmanlı siyasi hayatına etkisi olan Mevlevî şeyhi Osman Salaheddin Dede, Tanzimat dönemi siyasî kadrolarıyla çok yakın ilişkiler kurmuştur. Tanzimat'ın iki büyük sadrazamı Keçecizâde Fuad Paşa ve Ali Paşa kendisine intisap etmiştir. Ayrıca, Mısırlı Kâmil Paşa ve Şeyhülislam Sâhib Molla, Osman Salaheddin Dede'nin Yenikapı Mevlevîhanesi'nde düzenlediği toplantılara devam etmişlerdir. Sadrazam Midhat Paşa ile yakın dost olan Osman Salaheddin Dede, Yeni Osmanlılar hareketi içinde yer almış, Midhat Paşa aracılığıyla V. Murad'ı desteklemiş ve bu dönemde Bektaşîler gibi mason localarıyla ilişkiler kurmuştur. Bu ilişkiler sebebiyle, II. Abdülhamid (1876-1909) döneminde Yenikapı Mevlevîhanesi ve Konya makam çelebileri sürekli göz altında tutulmuştur.

Osmanlı Devleti, bünyesindeki mezhep ve tarikat faaliyetlerini inceden inceye takip etmiş; devleti tehdit edebilecek en ufak bir kıpırdanmanın bile üzerine gitmiştir (Işın, 1994: 430). Ancak, özellikle on dokuzuncu yüzyılın başından itibaren tarikatlar üzerindeki denetimini giderek arttırarak, müdahaleye dönüştürmüştür (Sayar, 2000: 34). Şöyle ki Konya Mevlevîhanesi meşihatını sürdüren, Abdülhalim Çelebi de bu dönemde, II. Abdülhamid

tarafından sıkı izleme altına alınmıştır. Bunu şiddetle eleştiren Abdülhalim Çelebi, II. Abdülhamid'i istifaya davet eden bir telgrafı saraya göndermiştir. Ancak bunu müteakiben 1909 yılı sonlarında görevinden uzaklaştırılmıştır (Sayar, 2000: 30-31).

Devlet tarafından izlemeye alınanlardan biri olan Mevlevî şeyhi Osman Salaheddin Dede de, Tanzimat'ın getirdiği reformlar sonucunda şeyhülislamlığa bağlı olarak kurulan ve tarikatları devlet denetimine sokmayı amaçlayan Meclis-i Meşayih'in ilk başkanı olmuş ve böylece art niyet taşımadığını göstermiştir. Vefatından sonra yerine oğlu Mehmed Celâleddin geçmiş ve post-nişînlığı döneminde, Jön Türklerin yakın destekçisi olmuştur. Mevlevîliğin bu siyasî çizgisi, kendisinden sonra meşihat makamına geçen Abdülbâkî Dede tarafından da devam ettirilmiştir. Abdülbâkî Dede 1915 yılında İttihad ve Terraki'nin kurduğu Mücâhidîn-i Mevleviyye Alayı'na komutan sıfatıyla katılmıştır (Işın, 1994: 430).

Abdülbakî Dede gibi dikkati çeken bir diğer isim de, TBMM'de birinci dönem mebusluğu yapan Abdülhalim Çelebi'dir. Abdülhalim Çelebi, 8 ekim 1919 yılında Konya Merkez Heyeti'ne seçilmiş ve Anadolu topraklarının düşmandan temizlenmesi mücadelesinde Kuvâ-yı Milliye lehinde, ordu saflarında bulunmuş; bizzat Kurtuluş Savaşı'na iştirak etmiş ve millî iradeye verdiği destekle büyük fayda sağlamıştır (Sayar, 2000: 24-58).

Mevlevîlerin Balkan ve I.Dünya Savaşlarında vatan savunmasındaki duyarlılık sürecinin İstiklâl Savaşında devam ettiği görülür. Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinde pek çok Mevlevî fiilen görev yapmış ve Mustafa Kemal Atatürk ve millî hareket lehinde bir tavır ortaya koymuştur (Köstüklü, 2002: 224).

Mevlevîhaneler tekkelerin kapatılması kanunuyla 1925 yılında kapatılmış, bundan sonra idare merkeziyle birlikte çelebilik makamı Halep'e taşınmıştır (Tanrıkorur, 2000: 67). 1925 yılında Halep'e geçen Abdülhalim Çelebi'nin oğlu Bâkır Çelebi, Mevlevîlik merkezini Halep'e taşımış ve 1937 yılına kadar Türkiye dışındaki bütün Mevlevîhaneleri bu merkeze bağlamıştır. 1937 yılında Hatay meselesinde Bâkır Çelebi, Türkiye lehine faaliyet göstermiş, Suriye hükümetince bu durum casusluk addedilmiş, aynı yıl Türkiye'ye gelen Bakır Çelebi'nin Suriye'ye dönmesine izin verilmemiştir. Bu yüzden 1943'e kadar yerine, kardeşi Vâhid Çelebi vekâlet etmiş ve 1944 yılında Suriye hükümetinin aldığı bir kararla Çelebilik makamıyla birlikte Mevlevîlik bir müessese olarak tarihe karışmıştır (Tanrıkorur, 2000: 65-66).

Sonuç olarak, tarihi süreç içerisinde Mevlevîler başlangıcından tarihe mal olduğu zamana kadar devlet yöneticileriyle daima iyi ilişkiler kurmuşlardır. Bu tarikatın insancıl, üretken, sanata, ilme ve kültüre değer veren anlayışıyla yakından ilgilidir. Mevlevî olan ya da olmayan yöneticiler, Mevlevî muhibbi yöneticiler daima Mevlevîleri uygar bir topluluk olarak görmüş bu sebeple destek ve himayelerini onlardan esirgememişlerdir. Bu destek ve himaye Mevlevîleri ihya etmiş, tarihi süreç içerisinde onların, daha uygar bir topluluk haline gelmelerini sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- Eflâkî Ahmet. (1964). *Âriflerin Menkıbeleri*, İstanbul.
- Erdoğan, Goncagül. (1999). Osmanlı Devleti'nde Mevlevî Tarikatı'nın Klâsik Öncesi Dönemi (13.17.yüzyıl), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: H.Ü.
- Firûzanfer, Bediüzzaman. (1927). *Şerh-i Mesnevî*, Tahran.
- Gölpınarlı, Abdülbâki. (1983). *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul.
- Gündüz, İrfan. (1983). *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri*, İstanbul.
- İlgar, Yusuf. (1992). *Afyonkarahisar'da Mevlevîlik*, Afyon.
- Işın, Ekrem. (1994). 'Mevlevîlik' mad. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.5, İstanbul.
- İnalçık, Halil. (1973). *The Ottoman Empire*, London.
- İsen, Mustafa, Ali Fuat Bilkan. (1997). *Sultan Şâirler*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Kayaoğlu, İsmet. (1987). Mevlânâ'nın Moğol Yöneticileriyle Münasebetleri, *II. Millî Mevlânâ Kongresi*, Konya: S.Ü.
- Kayaoğlu, İsmet. (2002). 'Sultan-Mevlevî İlişkilerine Genel Bir Bakış', *X. Millî Mevlânâ Kongresi*, Konya: S.Ü
- Kılıç, Filiz. (1998). *17.Yüzyıl Tezkirelerinde Şiir ve Eser Üzerine Değerlendirmeler*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Köstüklü, Nuri. (2002). 'Vatan Savunmasında Gönül Erleri: Mücâhidîn-i Mevlevîye Alayı', *X. Millî Mevlânâ Kongresi*, Konya: S.Ü .
- Köstüklü, Nuri. (2005). *Vatan Savunmasında Mevlevîhaneler (Balkan Savaşlarından Millî Mücadeleye)*, Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Küçük, Sezai. (2000). XIX. Asırda Mevlevîlik ve Mevlevîler, Basılmamış Doktora Tezi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Tasavvuf Bilim Dalı, İstanbul: M.Ü.
- Ocak, Ahmet Yaşar. (1996). 'Türkiye Tarihinde Merkezî İktidar ve Mevlevîler Meselesine Bir Bakış', *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, II. Milletlerarası Osmanlı Devleti'nde Mevlevîhaneler Kongresi, Konya: S.Ü.
- Odyakmaz, Nevzat. (1999). *Bektaşîlik, Mevlevîlik, Masonluk*, İstanbul.
- Önder, Mehmet. (1991). "Konya Mevlânâ Dergâhı Arşivi ve Mevlevîhaneler", *IX. Vakıf Haftası Kitabı*, Türk Vakıf Medeniyetinde Hz. Mevlânâ ve Mevlevîhanelerin Yeri ve Vakıf Eserlerde Yer Alan Türk-İslam Sanatları Seminerleri, haz. İbrahim Ateş / Sadi Bayram / Mehmet Narince, Ankara.
- Öztürk, Necdet. (2000). 'Osmanlı İlim ve Kültür Hayatında Önemli Gelişmeler', *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S.2, İstanbul.
- Sakıp Mustafa Dede. (1283). *Sefine-i Nefise-i Mevlevîyye*, c.1-3, Mısır.
- Sayar, Ahmet Güner. (2000). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Portre Denemeleri*, Ötüken Yayınevi, İstanbul.
- Tanrıkörür, Barihüdâ (2000). Türkiye Mevlevîhaneleri'nin Mimarî Özellikleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, C.1-2, Konya: S.Ü.